

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

РУБАН ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 347.513

**ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЗДОРОВ'Ю АБО ЖИТТЮ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ
НА ВИРОБНИЦТВІ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

12.00.03 – цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

ХАРКІВ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент **Домашенко Михайло Васильович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри цивільного права № 2.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, доцент **Отрадна Олесь Олександрівна**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри цивільного права;

– кандидат юридичних наук, доцент **Лісніча Тетяна Володимирівна**, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін.

Захист відбудеться «23» травня 2017 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.02 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано «21» квітня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

К.В. Гусаров

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Життя та здоров'я людини визнаються сучасними правовими державами, в тому числі і Україною найвищими соціальними цінностями. Враховуючи, що основним видом зайнятості в нашій країні є трудові відносини, можна констатувати, що дуже велика кількість осіб перебуває під впливом виробничих ризиків, які завжди супроводжують зазначені відносини та можуть призвести до негативних наслідків як для здоров'я, так і для життя фізичних осіб.

Незважаючи на те, що відносини з відшкодування роботодавцем шкоди працівнику наразі врегульовуються положеннями Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), юридичний механізм її реалізації здійснюється положеннями Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Поряд із цим, нормативне забезпечення функціонування цього механізму в частині відшкодування шкоди, завданої внаслідок ушкодження здоров'я або заподіяння смерті працівнику залишається недосконалим. Це зумовлено, в першу чергу, перебуванням зазначеної проблематики на стику правового регулювання різними галузями права: цивільним, трудовим, правом соціального забезпечення. У свою чергу, у зв'язку з тим, що відшкодування шкоди є інститутом виключно цивільного права, чинні положення ЦК України потребують удосконалення їх співвідношення з положеннями ст.ст. 173, 237-1 КЗпП України щодо відшкодування шкоди за рахунок власника або уповноваженого ним органу, тобто роботодавця. В окресленому ракурсі дослідження питання про відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві за цивільним законодавством України набуває особливої актуальності.

Науково-теоретичну базу дослідження складають праці вітчизняних і зарубіжних вчених юристів, а саме: М. М. Агаркова, І. С. Алексеева, С. С. Алексеева, О. В. Браваря, Т. В. Боднар, Д. В. Бобрової, В. І. Борисової, М. І. Брагінського, Л. М. Баранової, Ю. Г. Барабаша, І. В. Венедіктової, А. А. Гордона, А. Б. Гриняка, М. К. Галянтича, М. П. Гандзюка, Є. П. Желібо, О. В. Дзери, М. В. Домашенка, В. М. Ігнатенка, С. В. Кульчицького, І. С. Канзафарової, Б. П. Карнауха, С. Н. Приступи, В. П. Палюка, Н. С. Кузнецової, О. В. Кохановської, В. А. Кройтора, В. В. Луця, Т. В. Ліснічої, Н. І. Майданик, Р. А. Майданика, Є. О. Мічуріна, О. О. Отраднаної, С. О. Погрібного, С. П. Погребняка, В. Д. Примака, П. М. Рабінович, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Р. О. Стефанчука, С. О. Сліпченка, О. Е. Сімсон, С. Є. Сиротенка, В. І. Труби, Є. А. Флейшиц, Є. О. Харитонова, Я. М. Шевченко, С. І. Шимон, В. Л. Яроцького та інших.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Проблематика дисертації узгоджується із планом науково-дослідних робіт кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах державної цільової комплексної

програми «Проблеми вдосконалення правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин в Україні» (номер державної реєстрації 0111U000963).

Мета і завдання дослідження. Виходячи із сучасного стану наукового дослідження проблеми, мета роботи полягає у визначенні цивільно-правового механізму відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві, а також специфіки правовідносин з її відшкодування з метою формування теоретичних висновків та практичних пропозицій з вдосконалення чинного вітчизняного законодавства в досліджуваній сфері. Поставлена мета обумовила розв'язання таких основних завдань:

- розкрити історичний аспект становлення та розвитку інституту відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві;
- визначити правову природу відносин з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві;
- визначити поняття зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві та проаналізувати підстави та умови їх виникнення;
- виявити особливості порядку визначення розміру шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві, та порядку її відшкодування, зокрема і при припиненні діяльності роботодавця шляхом ліквідації (зокрема, під час проведення процедури банкрутства);
- з'ясувати можливість впровадження міжнародного досвіду у сфері правового регулювання відносин з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві, у вітчизняне законодавство;
- розробити пропозиції та рекомендації з вдосконалення чинного цивільного законодавства України щодо відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку із заподіянням шкоди здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві.

Предметом дослідження є відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві за цивільним законодавством України.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є діалектичний метод, метод аналізу та синтезу, логіко-семантичний метод, герменевтичний метод та інші методи і прийоми наукового пізнання. Зокрема, методи аналізу та синтезу використано для визначення цивільно-правової природи зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві (підрозділ 1.2), для проведення аналізу складу деліктного правопорушення у відповідних цивільно-правових відносинах (підрозділи 1.3, 1.4). Логіко-семантичний метод використано для формування визначення поняття шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві (підрозділ 1.4). За допомогою структурно-

функціонального методу, методів класифікації та групування визначено ознаки деліктних зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві (підрозділ 1.3), виокремлено їх функції (підрозділ 1.2), проаналізовано способи запобігання правопорушень на виробництві (підрозділ 2.2). Герменевтичний метод використано для наукового аналізу положень вітчизняного законодавства та окремих категорій у сфері відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві, а також для аналізу судової практики у відповідній сфері.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших в Україні наукових робіт, в якій комплексно розкриваються підстави, умови та механізм відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві за цивільним законодавством України. У ході наукового дослідження отримано такі основні наукові результати:

уперше:

– розкрито правову природу зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві (працівнику, робітнику, службовцю) при виконанні нею трудових обов'язків або обов'язків за цивільно-правовими договорами як різновиду цивільно-правових недоговірних правовідносин. Обґрунтовано, що специфіку правової природи таких зобов'язань визначають наступні обставини: завдання фізичній особі (працівнику, робітнику, службовцю) шкоди при виконанні нею трудових обов'язків або обов'язків за цивільно-правовим договором діями або бездіяльністю роботодавця, що призводить до втрати такою фізичною особою професійної працездатності і доходу (заробітку), понесення нею додаткових витрат, фізичних чи моральних страждань або до втрати особами, що перебували на її утриманні, коштів для існування і (або) заподіяння їм моральної шкоди, здійснення витрат на поховання померлого тощо;

– визначено особливість протиправності, як умови виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди, заподіяної ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи (працівника, робітника, службовця). Обґрунтовано, що заподіяння такої шкоди може бути результатом не тільки протиправних дій (наприклад, доручення виконати роботу, що вимагає від її виконавця спеціальних навичок, яких працівник не має), але і (навіть частіше за все) протиправної бездіяльності (наприклад, незабезпечення працівників індивідуальними засобами захисту, без яких виконання роботи не допускається, недотримання роботодавцем правил техніки безпеки, промислової санітарії, інших правил охорони праці тощо);

– встановлено особливості впливу суб'єктного складу деліктних правовідносин, що виникають на виробництві, на порядок відновлення порушених прав фізичної особи – працівника, робітника, службовця. Обґрунтовано, що кваліфікація події, в результаті якої заподіяно шкоду здоров'ю або життю фізичної особи (працівнику, робітнику, службовцю) при виконанні нею

трудоу обов'язків або обов'язків за цивільно-правовими договорами, як нещасного випадку, покладає на роботодавця безумовний обов'язок здійснення відшкодування на користь такої особи з наділенням його правом регресної вимоги до безпосереднього заподіювача за наявності вини останнього. Такий механізм відшкодування запроваджено з мотивів захисту інтересів потерпілого, як більш слабкої сторони у даних правовідносинах;

– обґрунтовано, що факт завдання шкоди здоров'ю або життю фізичної особи при виконанні нею трудових обов'язків або обов'язків за цивільно-правовими договорами, як підстава виникнення зобов'язань з її відшкодування, потребує фіксації у визначеній законом формі за результатами розслідування з обґрунтуванням вини роботодавця. Здійснення роботодавцем грошових виплат на користь потерпілого до моменту фіксації відповідної обставини, не вважається відшкодуванням шкоди, що має добровільний характер і спрямовується на відновлення порушених прав фізичної особи (працівника, робітника, службовця), а тому не може бути предметом майнової вимоги роботодавця до потерпілої особи про їх повернення чи зарахування в якості належних з роботодавця сум відшкодування;

удосконалено:

– положення щодо неможливості відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи (працівнику, робітнику, службовцю), в натуральній формі, що обумовлюється особливостями відповідних відносин і проявляється, по-перше, у відсутності законодавчо закріпленого правового механізму оцінки і відшкодування такої шкоди у натуральній формі, а, по-друге, в пов'язаності обов'язку відшкодування шкоди з майновими витратами на фізичне та/або психічне відновлення стану особи, які переважно здійснюються в грошовій формі;

– висновки щодо складу майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню фізичній особі у разі її завдання на виробництві при виконанні такою особою трудових або цивільно-правових обов'язків. Визначено, що така шкода, зокрема, включає втрачений заробіток (дохід) потерпілого, який складають всі види оплати його праці за трудовим договором (контрактом) і цивільно-правовими договорами, як за місцем основної роботи, так і за сумісництвом, в тому числі ті, з яких не утримується податок; виплати одноразового характеру, зокрема компенсація за невикористану відпустку та вихідна допомога при звільненні; виплачена допомога за період тимчасової непрацездатності або відпустки по вагітності та пологах; авторський гонорар; всі види заробітку (доходу) враховуються в сумах, нарахованих до утримання податків;

– порядок визначення суми відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи після закінчення терміну дії трудового договору. Обґрунтовано, що у випадку, якщо така шкода завдана після закінчення терміну дії трудового договору (контракту), необхідно наділити потерпілого правом вибору порядку визначення суми відшкодування. Зокрема, за бажанням такої особи може враховуватись її заробіток до закінчення терміну дії вказаного договору (контракту)

або звичайний розмір винагороди працівника рівня його кваліфікації у цій місцевості на момент встановлення страхового випадку, але не менше встановленої відповідно до закону величини прожиткового мінімуму працездатного населення в цілому по Україні на момент звернення за забезпеченням по обов'язковому соціальному страхуванню;

набуло подальшого розвитку:

– положення, що впровадження інструментів страхового захисту на випадок непрацездатності фізичних осіб (працівників, робітників, службовців) не припиняє обов'язку страхувальника - юридичної особи (роботодавця) щодо капіталізації платежів, що підлягають виплаті фізичним особам (працівникам, робітникам, службовцям), перед якими вона несе відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю або життю фізичної особи, навіть при перебуванні такої юридичної особи в процедурі банкрутства, а тому такий обов'язок повинен виконуватись належним чином відповідно до положень чинного законодавства України;

– обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення презумпції завдання моральної шкоди фізичній особі при відшкодуванні шкоди, завданої їй здоров'ю або життю при виконанні нею трудових обов'язків або обов'язків за цивільно-правовими договорами. Пропонується визнати презумпцію завдання моральної шкоди за особами, близькі родичі чи один з подружжя яких мають право на відшкодування майнової шкоди чи померли при виконанні трудових обов'язків чи обов'язків за цивільно-правовими договорами;

– положення щодо права зобов'язаної сторони у зобов'язаннях із відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві, на зменшення розміру відшкодування. Пропонується нормативно закріпити право на зменшення розміру відшкодування у таких випадках: 1) фізичної особи – підприємця при заподіянні шкоди потерпілому в якості роботодавця – при його складному матеріальному становищі; 2) роботодавця – при значному покращенні стану здоров'я потерпілого, що пов'язано з необхідністю перерахунку витрат на відновлення працездатності; 3) фізичної особи – заподіювача шкоди – при здійсненні роботодавцем необґрунтованого за обсягом відшкодування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання висновків та пропозицій дисертації у *правотворчій діяльності* – для удосконалення положень чинного законодавства України, що регламентують відносини у сфері відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві; у *науково-дослідній сфері* – для подальших досліджень проблем, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві; у *правозастосовчій діяльності* – при розгляді судами відповідних категорій справ, адвокатами та іншими суб'єктами під час здійснення професійної діяльності; у *навчальному процесі* – під час викладення дисципліни «Цивільне право України», при підготовці відповідних методичних та навчальних посібників, а також підручників для студентів

вищих навчальних закладів юридичної освіти.

Апробація результатів дисертації. Одержані в ході дослідження висновки, узагальнення та пропозиції обговорювалися на засіданні кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та оприлюднювалися на міжнародних науково-практичних конференціях і круглих столах: «Сучасні проблеми цивілістики» (20 грудня 2013 р), «Сучасні проблеми цивільного права та процесу» (19 грудня 2014 року м. Харків), «Актуальні проблеми приватного права» (28 лютого 2014 р., м. Харків), «Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав» (18 грудня 2015 року, м. Харків).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано п'ять наукових статей, 4 з яких надруковані в фахових виданнях України, 1 стаття у іноземному науковому виданні, а також тези чотирьох доповідей на науково-практичних конференціях і круглих столах.

Структура і обсяг дисертації. Відповідно до мети, завдань та предмета дослідження дисертація складається зі вступу, двох розділів, які містять у собі сім підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінки, з яких основного тексту – 194 сторінки. Список використаних джерел становить 241 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито стан наукової розробки поставленої проблематики, зв'язок теми дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами і темами, визначено його об'єкт, предмет, мету, завдання та методологічну основу. Відповідно до результатів дослідження сформульовано основні положення наукової новизни, висвітлено теоретичне і практичне значення одержаних результатів, надано інформацію щодо апробації результатів дослідження, а також зазначено публікації за темою дисертації.

Розділ 1. «Теоретичні аспекти становлення інституту відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві» присвячений дослідженню історичних аспектів формування на сучасній території України інституту відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи, визначенню правової природи відповідних цивільно-правових зобов'язань, а також підстав їх виникнення.

У підрозділі 1.1 *«Гене́за правового регулювання відносин з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи в XIX-XXI сторіччях на території сучасної України»* встановлюється, що нормативний підхід до регулювання відносин з відшкодування шкоди, завданої особі, зокрема, і на виробництві, формується під впливом соціально-економічних потреб суспільства в контексті досліджуваного історичного періоду. Простежується поступовий перехід

від загальних норм щодо визначення підстав і порядку відшкодування шкоди, які були властиві нормативному регулюванню початку ХХ ст., до формування системи страхування фізичних осіб (робітників, працівників) (1912 рік) і в подальшому, починаючи з 1918 року, системи їх соціального забезпечення.

Встановлюється фактор впливу класової належності потерпілого на порядок і обсяг відшкодування шкоди. В аналізований період сформувалось два основних наукових погляди на соціальне призначення деліктної відповідальності: класово-компенсаційний і класово-превентивний. Перший, представниками якого був, зокрема С. І. Раевич, передбачав, що мета деліктних зобов'язань полягає в забезпеченні по можливості повного або, принаймні, наближеного до повного відшкодування шкоди. В межах другого підходу, який обстоювався, зокрема К. М. Варшавським, Р. З. Лівшицем панувала думка, що основне завдання деліктних зобов'язань полягає не в компенсації заподіяної шкоди, забезпечити яку взагалі неможливо, а в її запобіганні завдяки загрози застосування санкцій на випадок делікту та реальної відповідальності за скоєне правопорушення. Поряд із цим, в основу визначення обсягу відшкодування покладалась майнова шкода. Інструменти відшкодування немайнової шкоди не були достатньо розвиненими в аналізований період, оскільки в певній мірі вступали в протиріччя із соціалістичною ідеологією. Їх чітке запровадження було здійснено лише на початку 90-х років ХХ ст.

З прийняттям у 1961 році Основ цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік та у 1963 році – цивільних кодексів у більшості союзних республіках колишнього СРСР, у тому числі, в Українській РСР фактично закладається сучасна система регулювання відносин із відшкодування шкоди, завданої фізичній особі на виробництві. Її характерною рисою є поширення на такі відносини трудового законодавства, законодавства соціального забезпечення, а в частині механізму відшкодування – цивільного законодавства України.

Обґрунтовується, що в радянський період розвитку цивільного законодавства інститут відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю або життю фізичної особи, оформляється вже як самостійний вид зобов'язальних правовідносин поряд з договірними відносинами, які входять в загальну систему цивільно-правових зобов'язань. Наразі розміщення норм щодо компенсації шкоди, завданої на виробництві, не лише в актах цивільного законодавства, а і в джерелах трудового права і права соціального забезпечення надає відповідному інституту міжгалузевий характер.

У підрозділі 1.2 «Правова природа зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві» обґрунтовується, що визначальною рисою зобов'язань з відшкодування шкоди є виникнення обов'язку з відшкодування шкоди внаслідок порушення абсолютних прав, за відсутності договірних правовідносин з цього приводу. В силу прямої вказівки закону, обов'язок відшкодувати шкоду покладається на заподіювача в результаті

порушення ним абсолютного обов'язку пасивного типу в абсолютних правовідносинах.

Звертається увага на необхідність розмежування категорій «зобов'язання з відшкодування шкоди» та «відповідальність за завдану шкоду», що в юридичній літературі часто вживаються як тотожні. Обґрунтовується, що відшкодування не є санкцією за правопорушення, а являє собою спосіб виконання зобов'язання і реалізації обов'язку боржника. Підставою виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди є самі протиправні дії, які призводять до спричинення шкоди, а підставами виникнення деліктно-правової відповідальності є акт правозастосування. Неправомірні дії, що завдали шкоди, є лише підставою (за наявності інших необхідних умов) для винесення рішення про притягнення до відповідальності, але ще не підставою її виникнення.

Аналізується зміст недоговірних зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві. Визначається, що суб'єктами недоговірних зобов'язань виступають кредитор (фізична особа, якій на виробництві завдана шкода її здоров'ю або життю) і боржник (фізична особа - підприємець або юридична особа, яка завдала шкоди здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві і зобов'язана її відшкодувати у добровільному чи примусовому порядку). Об'єктом недоговірних зобов'язань є шкода, завдана здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві. Змістом недоговірних зобов'язань є права та обов'язки роботодавця (боржника) та фізичної особи (працівника (кредитора)).

Визначено, що зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи (працівнику, робітнику, службовцю) при виконанні трудових обов'язків має цивільно-правовий характер, оскільки життя і здоров'я фізичної особи не можуть бути предметом будь-якого договору, вони охороняються тільки законом. Відповідальність за порушення цих абсолютних благ регулюється нормами цивільного права.

У підрозділі 1.3 «Підстави виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві» встановлюється можливість існування загальних і спеціальних умов виникнення деліктних зобов'язань. Обґрунтовується, що в межах існування загальних умов виникнення деліктного зобов'язання, що застосовуються в разі наявності генерального делікту (протиправність поведінки заподіювача, причинний зв'язок і вина), законодавством може встановлюватись необов'язковість певної умови або обов'язковість додаткових умов (наявність трудових відносин, спосіб заподіяння шкоди, особливий суб'єкт).

Імперативність положень чинного законодавства України в частині регулювання відносин з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи (робітнику, працівнику, службовцю) на виробництві, не є перешкодою для використання в межах договірного регулювання юридичних засобів, що посилюють відповідальність роботодавця на випадок заподіяння такої шкоди.

Встановлюється, що зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю

фізичної особи на виробництві, не вичерпуються відносинами, що існують між працівниками або працівником і роботодавцем. Такі зобов'язання можуть виникати і у випадку, коли шкода завдається працівником (виконавцем) іншим учасникам правовідносин, що не перебувають у виробничих відносинах з роботодавцем.

Визначається, що зобов'язання внаслідок завдання шкоди здоров'ю або життю фізичної особи (працівника, робітника, службовця) при виконанні нею трудових обов'язків виникають, як правило, за наявності перерахованих загальних умов цивільно-правової відповідальності (ст. 1166 ЦК України). Специфіка такого об'єкту посягання, як здоров'я або життя фізичної особи (працівника, робітника, службовця), яким завдана шкода протиправними діями роботодавця, наявність трудових правовідносин між потерпілою фізичною особою і роботодавцем, обумовлює необхідність застосування при вирішенні низки питань відшкодування такої шкоди положень спеціальних законів, зокрема «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. № 2694-ХІІ, «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23.09.1999 р. №1105-ХІV, «Про пожежну безпеку» від 17.12.1993р. № 3745-ХІІ тощо.

В межах підрозділу 1.4 «Умови виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві» досліджуються елементи складу цивільного правопорушення як умови виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві.

Встановлюється, що у разі заподіяння шкоди здоров'ю потерпілої фізичної особи (працівника, робітника, службовця) у якості реальних збитків варто розглядати витрати потерпілого на відновлення здоров'я та/або реабілітацію. Це витрати, спричинені необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду тощо. В свою чергу, упущеною вигодою є збитки у вигляді неотриманих доходів, які фізична особа реально могла би отримати за звичайних обставин, якби не було порушено її право на роботу з повним тижневим навантаженням. Якщо шкода заподіяна смертю особи, то реальними збитками потерпілих фізичних осіб у цьому випадку виступають витрати на поховання та на спорудження надгробного пам'ятника. А упущеною вигодою – розмір утримання, які утриманці померлого робітника, визначені у ст. 1200 ЦК України, отримували від нього за його життя і втратили внаслідок смерті годувальника. Особливістю відносин з відшкодування шкоди, завданої фізичній особі ушкодженням її здоров'я або заподіяння смерті є можливість настання вторинної майнової та немайнової шкоди, яка може виникнути у потерпілого і через значний проміжок часу після настання нещасного випадку.

Визначається, що при спричиненні шкоди роботодавцями (наймачами робочої сили) здоров'ю або життю своїх працівників не існує обставин, які б виключали протиправність

відповідних дій.

Причинно-наслідковий зв'язок між ушкодженням здоров'я фізичної особи (працівника, робітника, службовця) або заподіянням їй смерті, з одного боку, та діями роботодавця, з іншого, визначається діяльністю юридичної особи, з якою потерпіла фізична особа перебуває в трудових (службових, цивільно-правових) правовідносинах, і його негативним впливом на її відповідні немайнові блага як фізичної особи. При цьому, у випадках заподіяння шкоди здоров'ю або життю фізичних осіб (працівників, робітників, службовців) їх роботодавцями (наймачами) вина останніх розуміється в широкому сенсі як незабезпечення безпечних умов і належної охорони праці.

Розділ 2 «Загальна характеристика зобов'язань внаслідок спричинення шкоди здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві» присвячено розгляду порядку відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи при виконанні нею трудових або службових обов'язків, а також особливостей визначення обсягу її відшкодування.

У підрозділі 2.1 «Порядок відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи при виконанні трудових, службових обов'язків на виробництві» встановлюється, що відповідно до законодавчих положень поняттям «каліцтво» як одного з виду ушкоджень здоров'ю, охоплюється дві основні категорії: трудове каліцтво та професійне захворювання.

Встановлюється, що в контексті ст. 1200 ЦК України право на відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілої особи, виникає і у тому разі, коли один з подружжя помер внаслідок одержаної травми (що підтверджено висновком лікарської експертизи) через деякий період після призначення суми відшкодування або встановлення групи інвалідності у зв'язку з даним каліцтвом. Право на відшкодування мають непрацездатні члени сім'ї загиблого, які мали самостійний заробіток або одержували пенсію на час його смерті, можуть бути визнані утриманцями потерпілого, якщо частка заробітку останнього, що припадала на кожного з них, була основним і постійним джерелом їх існування.

Процедура розслідування нещасного випадку на виробництві, як один зі способів встановлення юридично значимих обставин, складається з таких етапів: 1) виявлення нещасного випадку; 2) повідомлення лікувально-профілактичним закладом підприємства та відповідних органів про звернення потерпілого; 3) повідомлення роботодавцем відповідних органів про нещасний випадок та організація його розслідування; 4) проведення розслідування нещасного випадку. Поряд із цим, докази вини юридичної особи (роботодавця) за заподіяну фізичній особі (робітнику, працівнику, службовцю) шкоду не обмежуються актом про нещасний випадок на виробництві або актом про професійне захворювання. Такими доказами також можуть бути висновок службових осіб (органів), які здійснюють контроль і нагляд за охороною праці та дотриманням законодавства про працю, або профспілкового органу щодо причин ушкодження здоров'я; медичний висновок про професійне захворювання; рішення суду.

У процесі дослідження автором обґрунтовується, що підставою відповідальності юридичної особи (роботодавця) є не лише вина її керівного органу, а й будь-якого працівника, який під час виконання своїх трудових обов'язків заподіяв шкоду. При цьому, дії працівника, які за своїм змістом не впливають з його становища як працівника даної організації, хоча і вчинені ним під час виконання трудових обов'язків, наприклад, хуліганство, бійка тощо, не тягнуть за собою відповідальності роботодавця.

У підрозділі 2.2 «Обсяг відшкодування майнової та немайнової шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві» розмежовуються категорії об'єму і розміру відшкодування. Встановлюється, що об'єм відшкодування шкоди являє собою гарантовану законом або договором суму відшкодування, еквівалентну нанесеній шкоді. Розмір шкоди - це кількісний показник втраченого заробітку, додатково понесених витрат і компенсації моральної шкоди.

Встановлюється, що головним критерієм при вирішенні питання про розмір відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, є втрата професійної працездатності. Ступінь втрати професійної працездатності потерпілою фізичною особою визначається у відсотках, виходячи з наслідків ушкодження здоров'я внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання з урахуванням професійних здібностей, що є у потерпілої фізичної особи, клініко-функціональних можливостей і важливих професійних якостей, які дозволяють продовжувати виконання роботи за попередньою професією до нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання. Повністю втрачена працездатність встановлює розмір відшкодування на рівні ста відсотків середнього місячного заробітку потерпілої фізичної особи.

Визначається, що до виплат, які підлягають відшкодуванню на підставі ст. 1197 ЦК України також відносяться види грошових допомог, які виплачуються одноразово окремим працівникам з настанням певних обставин, зокрема сімейного характеру (з нагоди одруження або заміжжя, народження дитини, поховання і т. п.); при виході на пенсію; оплата путівок працівникам та членам їхніх сімей на лікування, відпочинок, екскурсію за рахунок підприємства та інші.

Розмір відшкодування може коливатись в сторону збільшення або зменшення в залежності від зміни обставин, що враховувались при його обчисленні. Збільшення розміру відшкодування може пов'язуватись, зокрема із погіршенням стану здоров'я потерпілої фізичної особи та зниженням працездатності порівняно з тими, що мали місце на момент визначення розміру відшкодування, або з підвищенням розміру мінімальної заробітної плати, а його зменшення – з підвищенням працездатності потерпілої фізичної особи. З урахуванням відсутності ефективних законодавчо забезпечених механізмів визначення розміру моральної шкоди, що підлягає відшкодуванню фізичній собі у разі ушкодження її здоров'я на виробництві, а також враховуючи

неоднаковість судової практики при вирішення цього питання, пропонується на законодавчому рівні закріпити гарантований мінімальний розмір відшкодування такої шкоди.

В межах підрозділу 2.3 «Страховий захист як юридичний засіб відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві» визначається, що відшкодування шкоди, заподіяної фізичній особі (працівникові, робітнику, службовцю) ушкодженням її здоров'я від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання у страховому порядку є одним із способів захисту особистих немайнових прав фізичних осіб. Об'єктом страхування від нещасного випадку є життя застрахованого, його здоров'я та працездатність. Таке страхування є обов'язковим особистим страхуванням.

Встановлюється, що правовою підставою для оплати потерпілому витрат на медичну допомогу, проведення медичної, професійної та соціальної реабілітації, а також страхових виплат є акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання (отруєння) за встановленими формами.

З метою гармонізації положень чинного цивільного та трудового законодавства України, а також вітчизняних положень права соціального забезпечення, існує потреба в закріпленні правила за яким відшкодування шкоди, заподіяної працівникові умовами виробництва, може здійснюватися як у страховому порядку, так і в порядку цивільного судочинства, що сприятиме забезпеченню ефективної практики правозастосування.

У випадку ушкодження здоров'я фізичної особи на виробництві, що не має ознак професійного захворювання, притягнення роботодавця до майнової відповідальності можливе шляхом застосування норм чинного цивільного законодавства України.

Обґрунтовується, що капіталізація платежів для задоволення вимог, що виникли із зобов'язань роботодавця-банкрута відшкодувати шкоду, заподіяну здоров'ю або життю фізичних осіб, у тому числі застрахованих у Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, здійснюється щодо кожного працівника, який зазнав трудових каліцтв в результаті нещасного випадку на виробництві (під час виконання трудових обов'язків).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що виявляється у визначенні цивільно-правового механізму відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві, а також специфіки правовідносин з її відшкодування. Найбільш важливі серед них наступні:

1. Активний розвиток цивільного права як основоположної галузі, що забезпечує правове

регулювання особистих немайнових та майнових відносин, сприяв включенню до його предмету питання відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві, зокрема і в силу відсутності інших належним чином розроблених нормативних положень в цій частині аж до початку формування галузей трудового права та права соціального забезпечення (початок ХХ ст.). В сучасних умовах правового регулювання суспільні відносини у сфері відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві, комплексно регулюються нормами цивільного, трудового права та права соціального забезпечення.

2. Зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві (працівнику, робітнику, службовцю) при виконанні нею трудових обов'язків або при виконанні обов'язків за цивільно-правовими договорами за своєю юридичною природою є цивільно-правовим недоговірним зобов'язанням, яке виникає в результаті порушення, при виконанні фізичною особою (працівником, робітником, службовцем) трудових обов'язків або обов'язків за цивільно-правовими договорами, таких її немайнових благ, як життя або здоров'я, в силу якого деліквент або інша особа вказана у законі, зобов'язана відшкодувати нанесену шкоду у повному обсязі, а потерпіла на виробництві фізична особа (працівник, робітник, службовець) має право вимагати від такої особи виконання її обов'язку.

3. Особливі риси зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи (працівнику, робітнику, службовцю) знаходять вираз у: а) підставах їх виникнення – недоговірний обов'язок з відшкодування шкоди виникає внаслідок порушення абсолютного права іншої особи і загальної заборони посягати на здоров'я або життя інших осіб; б) їх меті – обов'язок у недоговірних зобов'язаннях спрямований на відновлення порушеного права потерпілої фізичної особи; в) порядку виконання відшкодування шкоди – у випадках відшкодування шкоди у добровільному порядку застосовується категорія виконання обов'язку; при відшкодуванні шкоди у примусовому порядку застосовується категорія цивільно-правової відповідальності;

4. За загальним правилом, обов'язок відшкодування майнової шкоди у разі ушкодження здоров'я працівника на виробництві покладається на Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, а не на роботодавця. У свою чергу, роботодавець повинен здійснити відшкодування шкоди працівнику на суму, яка не покривається відшкодуванням, яке здійснив Фонд.

5. Об'єктом зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи, є відшкодування (компенсація) заподіяної шкоди, яке деліквент надає потерпілому. Специфіка майнової та немайнової шкоди, яка завдана здоров'ю або життю фізичної особи полягає в тому, що вона не може бути відшкодована в натурі та оцінена в грошовому еквіваленті, а тому, відшкодуванню підлягають майнові втрати, що зазнала фізична особа, внаслідок завдання

цієї шкоди.

6. Умови виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди, заподіяної ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи (працівника, робітника, службовця) на виробництві, характеризуються конкретними ознаками. При спричиненні відповідних ушкоджень наявність моральної шкоди презюмується, і при цьому відповідні негативні наслідки для фізичної особи можуть бути результатом як дій, так і бездіяльності роботодавця. Вина роботодавця може існувати як у формі умислу, так і необережності, а причинно-наслідковий зв'язок між протиправною дією (бездіяльністю) і наслідком може бути прямим або опосередкованим, що проявляється в існуванні проміжку часу між протиправною дією (бездіяльністю) і спричинюваним нею негативним результатом для працівника.

7. Поряд із судовим порядком врегулювання питання відшкодування шкоди роботодавцем для учасників відповідних правовідносин існує можливість погодження обсягу та розміру майнової та немайнової шкоди, заподіяної на виробництві, та визначення порядку її відшкодування на підставі цивільно-правового договору, що може бути укладений між боржником та кредитором у відповідному деліктному правовідношенні.

8. Відшкодування немайнової (моральної) шкоди потерпілим від нещасних випадків на виробництві або професійних захворювань і членам їхніх сімей не є страховою виплатою та здійснюється незалежно від часу настання страхового випадку відповідно до положень Цивільного кодексу України та Кодексу законів про працю України.

9. Із запровадженням системи страхування у сфері відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю або життю працівника, держава не зняла з роботодавця обов'язок капіталізації платежів, що підлягають виплаті працівникам, перед якими він несе відповідальність за заподіяння шкоди життю або здоров'ю у разі ліквідації такого роботодавця. Разом з тим існує потреба удосконалення самого Порядку капіталізації платежів, зокрема і в частині чіткого визначення черговості задоволення їх вимог, строку і обсягу виплати компенсації.

10. З метою удосконалення положень чинного законодавства України в частині підвищення гарантій працівників щодо безпечних умов праці та мінімізації випадків завдання шкоди здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві необхідно внести зміни до статті 136 Податкового кодексу України, а саме доповнити її частиною 136.6. у такій редакції: «Юридичні особи на яких протягом 5 років відбувається зниження рівня нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань, мають право на зниження ставки податку на доходи на 1%. Якщо протягом наступних п'яти років відбувається подальше зниження цих показників, то ставка податку на прибуток знижується ще на 1%. Якщо показники виробничого травматизму та професійних захворювань підвищуються, то податкова ставка відновлюється до 18%. Якщо така тенденція продовжується, то податкова ставка збільшується на 1% кожні п'ять років».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Рубан О. О. Компенсація моральної шкоди працівнику, заподіяної йому при виконанні ним своїх обов'язків [Текст] / О. О. Рубан // Право України. – 2015. – № 6. – С. 223 – 233.
2. Рубан О. О. Щодо особливостей відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок ушкодження здоров'я або у разі смерті працівника відповідно до цивільного законодавства [Текст] / О. О. Рубан // Вісн. півден. регіон. центру Нац. акад. прав. наук України – 2015. – № 5. – С. 103 – 109.
3. Рубан О. О. Окремі питання відшкодування шкоди при використанні праці фізичних осіб [Електронний ресурс] / О. О. Рубан // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 4. – С. 142 – 145. – Режим доступу до журн.: http://www.pap.in.ua/4_2015/43.pdf
4. Рубан Е. Возмещение вреда, причиненного жизни и здоровью работника, в случае банкротства работодателя [Текст] / Е. Рубан // *Legea și Viata*. (г. Кишинев, Респ. Молдова) – 2015. – № 6/3 (282). – С. 106 – 110.
5. Рубан О. О. Відшкодування фізичним особам моральної (немайнової) шкоди в Україні і зарубіжних країнах [Текст] / О. О. Рубан // Право і суспільство. – 2016. – № 5. – С. 49 – 53.
6. Рубан О. О. Правопорушення роботодавця як підстава відшкодування шкоди [Текст] / О. О. Рубан // Сучасні проблеми цивілістики : круглий стіл, присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова, 20 груд. 2013 р. : матеріали. – Х., 2013. – С. 167 – 170.
7. Рубан О. О. Вимоги справедливості, добросовісності та розумності в деліктних зобов'язаннях [Текст] / О. О. Рубан // Сучасні проблеми цивільного права та процесу : круглий стіл, присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова, 19 груд. 2014 р. : тези доп. та наук. повідомл. – Х., 2014. – С. 137 – 139.
8. Рубан О. О. Про форми вини роботодавця при відшкодуванні завданої ним шкоди [Текст] / О. О. Рубан // Актуальні проблеми приватного права : міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 92-й річниці з дня народження д.ю.н., проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова, 28 лют. 2014 р. : матеріали. – Х., 2014. – С. 329 – 332.
9. Рубан О. О. Вимоги справедливості, добросовісності та розумності в деліктних зобов'язаннях [Текст] / О. О. Рубан // Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав : круглий стіл, присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова, 18 груд. 2015 р. : матеріали. – Х., 2015. – С. 251 – 254.

АНОТАЦІЯ

Рубан О.О. Відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві за цивільним законодавством України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2017.

Дисертація присвячена дослідженню цивільно-правового механізму відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві. Розглядаються окремі аспекти історичного розвитку правового регулювання відносин у сфері зайнятості, визначається правова природа зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві, а також умови та підстави їх виникнення. Обґрунтовується, що зобов'язання з відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю або життю фізичної особи при виконанні трудових обов'язків має цивільно-правовий характер у зв'язку зі своїм предметом.

Досліджується порядок визначення обсягу шкоди, завданої здоров'ю або життю фізичної особи на виробництві, що підлягає відшкодуванню і порядок її відшкодування. Обґрунтовується, що розмір відшкодування може збільшуватись або зменшуватись в залежності від зміни обставин, що враховувались при його обчисленні, зокрема динаміки стану працездатності потерпілого, розміру мінімальної заробітної плати тощо.

Ключові слова: шкода, відшкодування, виробництво, деліктні правовідносини, недоговірні зобов'язання, страховий захист.

АННОТАЦИЯ

Рубан Е.А. Возмещение вреда, причиненного здоровью или жизни физического лица на производстве согласно гражданскому законодательству Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2017.

Диссертация посвящена исследованию гражданско-правовых механизмов возмещения вреда, причиненного здоровью либо жизни физического лица на производстве. Рассматриваются аспекты исторического развития правового регулирования отношений в сфере занятости. Автором раскрывается характер исторического влияния норм гражданского законодательства на

регулирование отношений по возмещению вреда, причиненного здоровью либо жизни физического лица на производстве, и определяются современное состояние их отраслевого регулирования. Обосновывается, что в современных условиях исследуемые общественные отношения регулируются нормами гражданского и трудового права, а также положениями нормативно-правовых актов в сфере социального обеспечения.

Определяется правовая природа обязательств по возмещению вреда, причиненного здоровью либо жизни физического лица на производстве, а также условия и основания их возникновения. Приводятся аргументы в пользу того, что обязательства по возмещению вреда, причиненного здоровью либо жизни физического лица при исполнении им трудовых обязанностей, имеют гражданско-правой характер в связи со своим предметом.

Автор обосновывает, что причинение вреда здоровью либо жизни физического лица при исполнении им трудовых обязанностей либо обязанностей по гражданско-правовым договорам, как основание возникновения обязательств по его возмещению, требует фиксации в определенной законом форме по результатам расследования с обоснованием вины работодателя. В этой связи совершение работодателем денежных выплат в пользу потерпевшего до момента фиксации соответствующего обстоятельства, не считается возмещением вреда, которое имеет добровольный характер и направлено на возобновление нарушенных прав потерпевшего.

Исследуется порядок определения объема вреда, причиненного здоровью либо жизни физического лица на производстве, который подлежит возмещению и порядок такого возмещения. Обосновывается, что размер возмещения может увеличиваться либо уменьшаться по требованию участников соответствующих правоотношений (кредитора либо должника) после его фиксации в установленном законом порядке в связи с изменением обстоятельств, которые принимались во внимание в момент такой фиксации, например, при изменении динамики состояния работоспособности потерпевшего, размера минимальной заработной платы и т.д.

Устанавливается, что согласно общему правилу обязанность возмещения имущественного вреда в случае повреждения здоровья работника на производстве возлагается на Фонд социального страхования от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний, а не на работодателя. При этом работодатель должен осуществить возмещение вреда работнику в размере, который не покрывается предоставленной Фондом суммой. Это, тем не менее, не является преградой для использования потерпевшим судебных способов защиты своих прав.

В диссертации автор также обращается к теме возмещения морального вреда, который претерпевает физическое лицо при причинении ему увечья либо повреждении его здоровья на производстве, в связи с чем констатирует недостаточную разработанность соответствующих

нормативных положений и формирует собственные рекомендации для практики правоприменения и предложения по усовершенствованию действующего гражданского законодательства.

Ключевые слова: вред, возмещение, производство, деликтные правоотношения, недоговорное обязательства, страховая защита.

ANNOTATION

Ruban O.O. Compensation of damage to health and life of a physical person caused at the place of employment under civil legislation of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Legal Sciences on speciality 12.00.03 – civil law and civil procedure; family law; international private law. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2017.

The thesis is devoted to the research of the civil legal mechanisms for compensation of the damage to health and life suffered by a person at the place of employment. Some aspects of historical development of legal regulation in the sphere of employment relations are analysed, the legal nature of obligations to pay for the damage to health and life of a physical person at the place of employment, grounds and conditions of their appearance are determined. The obligation to pay for the damage to health and life of a physical person suffered while performing employment duties is proved to have a legal nature owing to its subject matter.

Procedures for determining the amount of damage to health and life of a physical person at the place of employment and its compensation are researched. It is justified that the extent of compensation can increase and decrease depending on the change of circumstances taken into account at the moment of its fixation, in particular, the dynamics of working capacity of the injured person, the size of the minimum wage, etc.

Keywords: damage, compensation, place of employment, tort relations, non-contractual obligations, insurance protection.

Відповідальний за випуск:
кандидат юридичних наук, доцент
Надьон В.В.

Підписано до друку 27.03.2017 р. Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.

Ум. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам. № 167.

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77